

40. 940.

UBLAK, JOSIF C.
Koroška Slovenija.

HO. 940.

Koroška Slovenija.

Spisal

dr. Josip C. Oblak.

V Ljubljani 1919.

V komisijski založbi L. Schwentnerja.

Tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Koroška Slovenija.

Spisal

dr. Josip C. Oblak.

V Ljubljani 1919.

V komisijski založbi L. Schwentnerja.

Čisti dobiček je namenjen koroški
podružnici S. P. D.

25. 7. 49.
Dolž. izv.

Tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

UVOD.

Ni ga dela slovenske domovine, ki bi bil vsakemu Slovencu tako ljub in mil, kakor Koroška ravno radi naše zgodovine in ne toliko radi bajne naravne lepote slovenskih koroških pokrajin, ki so žalibog še tako malokomu znane.

Nestrpno se vprašuje, kje bo tod naša meja, ako nam ne pripade cela Koroška.

Naša Koroška, ta posvečena zemlja, kjer je tekla zibelj slovenske kulture, kjer stoji Celovec, ki je bil svojčas središče našega narodnega gibanja, kjer je v oni idealni dobi deloval cvet slovenskega razumništva, ki je dajal pravec narodnemu gibanju po celi Sloveniji, — koliko izvenkoroških slovenskih ljudi je, ki je res poznajo in koroške Slovence!

Toda, koliko pa je izvenkoroških slovenskih ljudi, ki res poznajo koroško Slovenijo in koroške Slovence!

Ker sem bival 4 leta na Koroškem in sem vrhu tega nepoboljšljiv planinec in kolesar, z eno besedo popoten človek, si usojam imeti v tem oziru glede Koroške nekaj vpogleda in nekaj sodbe.

* * *

Koroška — nedeljiva celota?

Ta naša Koroška! Ako pogledamo z vrha Golice v to rajsko lepo deželo z njenimi specifičnimi terasami v podolju — na vseh straneh pa opasano po markantnem gorovju, vidi se nam kot neizrečeno lepa, rekli bi skoro nedeljiva celota.

Na jugu Karnske alpe in del Julijskih alp, Karavanke s Solčavskimi planinami, katerih odrastki sežejo v lepem polkrogu na vzhodu, kjer preide meja čez Spodnji Dravograd na Koroško alpo, na severu Visoke Ture, ki prehajajo v Noriške alpe, ki se združujejo na vzhodu z odrastki Korice nad labudsko dolino. — Krasen venec gorá!

Velik del te naše Koroške se nam je v razmeroma kratkem času potujčil in to ne naravnim potom t. j. polagoma in nevidno vsled prilagodenja (Verschmelzungsprozess), nego ponajveč nasilnim potom šol ponemčevalnic, katerim so se pridružili z zlorabo uradne oblasti v lepi slogi sodni in politični uradi, — spomini bivše Avstrije in strte Nemčije. Vse to pa je kronala satansko hudobna, zločinska, rafinirano-krivična razdelitev volilnih okrajev in lopovska uradna falzifikacija ljudskega štetja. Da se je kljub temu gorostasnemu nasilju ohranil in rešil velik in najlepši del Koroške, je skoroda čudež, ki kaže naravnost nadnaravne od-

porne sile zdravega slovenskega življa in vztrajanje pri starih tradicijah, katerih esencijalno jedro je Korošcu njegova — slovenja beseda . . .

Slovanski učenjak Gumpłowicz pravi, — in ta njegova teorija je povečini pravilna, — da se razširjenje naroda in države vrši naravnim potom po gorskih črtah in teku rek in tako tudi obratni proces, to je raznarodovanje, **v kolikor namreč ne pretrga tega principa nasilstvo**; le-temu so pa tudi stavljene prirodne meje po gorskih črtah. — Valovi raznarodovanja poderejo ponekod te naravne jezove ter pljuskujejo čez, tako da nastane neka, rekel bi nenaravna jezikovna meja, katero treba izravnati.

Ako pogledamo danes to koroško narodnostno mejo, vidimo, da se je raznarodovanje res ustavljalo ob gorskih črtah.

Ker se nam je velik del Koroške večinoma nasilno potujčil in iz nasilnega potujčevanja raz nobeno stališče ne more kedaj nastati kaka pravica, nam **bi šla de jure prav cela Koroška**.

Toda takoj so se oglasili Nemci, bolje koroški Nemčurji, da imajo najmanj do **potujčenega** dela Koroške svoje stare »pravice« ter gredo v svoji »pravičnosti« ali bolje v svoji brezmejni predrznosti tako daleč, da reklamirajo zase celo odločno slovenske kraje Koroške, češ, da je Koroška **ne-**

deljiva in da mora radi tega okoli 120.000 Slovencev pod nemški nož.

Toda tudi pri nas so se takoj s prvega početka oglasili resni glasovi proti priklopitvi cele, tudi nemškega in ponemčurjenega dela Koroške iz uvaževanja vrednih razlogov.

Nastalo je pred vsem prašanje ali je res koroška dežela naravno tako zaokrožena celota, da je absolutno nedeljiva? — To vprašanje se je do sedaj vedno potrjevalo. Usojam si biti mnenja, da to ni resnica.

Že raznarodovanje samo, — kakor se morda na prvi pogled morda čudno sliši, — je deželo razdelilo celo **geografsko** na dva dela brez ozira na to, da so nastala samostojna gospodarska središča v deželi, ki so jo še posebej razdelila (najsijajnejši dokaz za to sta glavni mesti Beljak z Zgornjo in Celovec s svojo Spodnjo Koroško.)

Germanizacija se je ustavila ob naravnih jezovih, pred vsem na gorskih črtah, v malo obljudenih dolinah, rekah, — kar je pač krajevno oviralo nepretrgano medsebojno občevanje. Nekaj teh naravnih jezov je prodrlo ponekod nasilno umetno potujčevanje, ki je doseglo na Koroškem svoj višek, da, naravnost svetovno, klavrno slavo.

Tako nam je germanizacija, ki je sicer slavila tu svoje triumfe, a vendar ob teh jezovih konečno obnemogla — doprinesla sama dokaz za deljivost dežele!

Osupnejo nas pri tej teoriji samo pojavi v Kanalski dolini, v severnocelovški okolici in morda še v spodnje-labudski dolini. To pa so samo izjeme, ki potrjujejo pravilo.

Od Pontebe pa do Trbiža do predkraja Žabnice se namreč vleče romantična Kanalska dolina. Lipaljavas, Lužnica, Ukve, Žabnica so najznamenitejši slovenski kraji, med nje pa vrinjene nemške vasi in čudovito je, kako se je obdržala vztrajno slovanska posest. Zato je ta kanalska dolina neka posebna specijaliteta na koroško-laški meji.

Sicer pa ako danes le površno vržemo pogled na našo narodnostno mejo, vidimo, da ima po veliki večini veliki slovanski učenjak Gumpłowicz tudi glede Koroške prav, ko trdi, da je najboljši bran proti raznarodovanju priroda s svojimi trdnjavami — gorami, vodami in dolinami . . . Najzgovornejši dokaz za to so nam Zilske planine, ki so nam rešile — Zilo, in Sinja planina, ki nam je rešila malodane celo Spodnjo Koroško.

Ti prirodni jezovi, ob katerih se je ustavila germanizacija in ki so že davno razdelili deželo na dva dela, so ona prirodna meja, katere se moramo držati, ko delimo Koroško; — kajti le naravno (geografično) mejo je ustvariti med posameznimi državami ne glede na to, če pridejo prav neznatne manjšine pod »tuje gospodstvo«, to se pravi, da mora biti meja kolikor mož-

no gorski greben, ki loči dve pokrajini ali globoko zarezana, malo obljudena dolina ali soteska, v tretji vrsti reka in šele v zadnji vrsti neka gotova črta v ravnini.

Seveda ta naravna meja med obema deloma dežele ni identična z jezikovno mejo, torej s črto, segajočo tja do najsevernejših krajev, kjer je sploh še kak slovenskogovoreč človek, kakoršno si želijo nekateri tudi za državno mejo Jugoslavije. Taka strogo jezikovna kot državna mejna črta je — to že takoj tukaj lahko vnaprej z vsem poudarkom rečem — izključena in neizvedljiva. To črto iskati in ugotoviti bi ne bilo le Sisyphovo, nego tudi naravnost nespametno delo. Taka mejna črta brez vsakega načrta in sistema bi švigala zlasti v celovški in beljaški okolici semtertja, da bi bila včasih naravnost — sit venia verbo — komična.

Tako nam je nastala po prirodnih obrambnih zidovih in zaprekah potujčevanja takorekoč sama po sebi **neka minimalna naravna meja, ki nam jo je zarisala usoda in priroda tam gori na severu zadaj za Karavankami.**

Orisal sem jo v več listih in predpostavljam, da je bolj ali manj detajlno splošno znana.

II.

Razni slovenski načrti in naša minimalna meja.

Odkar sem objavil v svojih člankih načrt minimalne jugoslovanske meje na Koroškem, se je oglasilo več slovenskih glasov v raznih listih, ki so več ali manj soglašali z malenkostnimi diferencami s to prirodno mejo.

Govorilo se je dosti o tej meji. Lahko rečem, da so merodajni veščaki in poznavalci Koroške zlasti pa koroški rojaki skoro edini v tem, da bi preveč tujega življa ne bilo zdravo za mlado Jugoslavijo, da pa mora biti meja kolikor možno najbližja jezikovni, a pri tem vendar naravna, geografska, resnična in markantna ločnica dveh držav v smislu priznanih (Gumploviczevih) načel.

Pred nedolгим časom je izšla v zalogi odseka za zasedeno ozemlje propagandna knjižica, katero je spisal dr. Carantanus. Ta knjižica mi daje povod, da ponovno razpravljam, kolikor možno poljudno — to pot kritično — o naši severni meji, ktere važnosti ne moremo dovolj preceniti. Kajti kdor pozna razmere tam gori na Koroškem, ta ve, da je tam določitev meje nekaj tako usodepolnega kakor morda nikjer drugje, — to pa vsled posebnih razmer . . . Ni nam treba prav nič zakrivati neutajljivega dejstva: naj bo usoda Trsta in Primor-

ja, Goriške taka ali taka, definitivno teh naših zavednih, nam neobhodno potrebnih delov Slovenije nikdar ne moremo izgubiti; prej ali slej nam jih bodo neraznarodene, čiste in zavedne, rekel bi, neoskrunjene vrnili, vrniti **morali!** O slovenski Koroški, ako bi jo bili izgubili, — si usojam to resno dvomiti . . .

Radi važnosti in tudi radi boljšega razumevanja te razprave se mi vidi potrebno, da v glavnih potezah pokličem uvodoma oni načrt minimalne meje v spomin.

Od Predela, oziroma vrha Konfina (2340 m), kjer se stika meja goriško-koroško-laška, pa do Pontebe gre ta meja po stari koroško-laški meji po grebenu rekljanske skupine julijskih Alp tja do Pontebe.

Iz Pontebe se vleče proti severu v Karnijske alpe ozka grapa Bombaševga potoka proti sedlu Nassfeld (1525 m), do katerega seže od druge strani to je iz Zilske doline stranska dolina potoka Oselice, ki se izliva pred Blačami (Watschig) v Zilo; tam se že pričenja Gornjeziljska dolina, ki pa ni več slovenska, niti mešana, dasi ima, kakor vsi drugi kraji na Koroškem, strogo slovanska imena. Ta meja, tvorjena po Bombaševem grabnu čez Nassfeld v grapo oseliško, bi bila skrajna naravna meja koroške Slovenije med Pontebo in Zilo.

Čez gorovje med Pontebo in Zilsko dolino, mogla pa bi se izvesti ravnokar naravna meja iz Pontebe v mali razdalji od ravnokar imenovane — ločena bi bila le po vrhu Gartner Kofel (2198 m) — skozi Bombašev graben čez planino Krnico (1612 m) v grapo Krniškega potoka, ki se izliva pri Modrinjivesi (Möderndorf) tik ob vhodu v Spodnjo Zilsko dolino v Zilo.

Severno onstran reke Zile, ki teče pri Modrinjivesi med gorsko skupino Poludnika na eni strani in Zilskimi alpami na drugi strani, je porinjeno v Zilsko dolino Brdsko gričevje v dolžini kakih 10 km, na katerih počivajo sela Limarče, Brda, Velikaves, Melviče in druga. Ob teh Brdih, (bivališču poslanca Grafenauerja), ki so ločena na drugi strani od Zilskih alp po dolini potoka Bele s Preseškim jezerom, se je ustavila germanizacija kakor ob naravnem jezcu, ki ga je vrhtega še krepko podprl — Grafenauer. Ob zahodnem koncu teh brd v prijaznem zaledju, ob vhodu v stransko dolinico, ki se vleče gori proti Zilskim alpam, leži lepi trg Sv. Mohor, toda nagiba v Spodnjo Zilo. Šmohor bi moral vsekako še pripasti h koroški Sloveniji.

Od Šmohorja je potegniti mejno črto gori na sever do grebena Zilskih alp (Golc 2008 m, Spitzkegel 2121 m), ki so mogočna naravna meja. V tem predelu loči ta greben slovensko Zilsko dolino od visokogorskega povsem

ponemčenega podolja, v katerem se raztezuje romantično Belo jezero (Weissensee).

Po grebenu Zilskih alp gre naravna meja tja do Slovenjega sedla (Windische Höhe 1102 m), od koder preskoči čez takozvano Slovenjo (Štefanjo) planino (Windische Alpe 1570 m) na greben Rudnega gorovja (Erzberg).

To Rudno gorovje je ločeno po stranski dolini Čajnskega potoka od staroslovanskega sivega Dobrača, ki stopa ob severni strani najdolnejše Zilske doline mogočno v ospredje. Dobračevi odrastki segajo tja do Beljaških toplic in do Šmartna skoro tik pred mesto Beljaško samo. Rudno gorovje (povprečna višina 1500 m) pa se vleče vzporedno z Dobračem s svojimi odrastki proti vzhodu prav tik do tiste karakteristične, malo obljudene soteske v dravski dolini pri Gumerčah (Gummern), ki bi bila najnaravnejša meja v tem predelu. Potemtakem bi pripadel v tem predelu v koroško Slovenijo poleg slovenskih deloma ponemčurjenih vasi v Spodnji Zilski dolini še nemški Bleiberg in z njim znamenita Rudna dolina, vse pobočje Dobračevo s košatimi gozdovi, z znamenito planinsko vasico Sv. Duh ter tudi idilično zdravilišče Mittewald z vsemi drugimi nemškimi manjšimi selišči severno od Beljaka do Dravske ožine pri Gumerčah.

Že tu v prvem delu naše pretendirane meje, — (šmohorski in beljaški okraj), se predlagajo še druge variјante in sicer si žele nekateri v onem delu med Pontebo in Zilsko dolino mejo še bolj zahodno, tako da bi pripadal h koroški Sloveniji še kos zgornje Zilske doline, kjer je najti v Cirkovicah (Kirchbach), Dropalah, (Dobropolje), (Tröpelach) i. dr. še slovenski govoreče ljudi. Potem bi kazalo potegniti zahodno mejo ne od drž. meje takoj pri Pontebi nego zahodnejše čez greben Karnijskih alp skozi grapo Stranskega potoka (Straningerbach), ki se izliva pri Stranah (Straning) zahodno od Cirkovic v Zilo, ali pa skozi grapo Krniškega potoka (Kernitzelbach), ki se izliva še bolj zahodno od Cirkovic pri Godršah v Zgornjo Zilo. Od tod pa bi krenila meja na greben Zilskih alp v okolišu Reisskofelna (2369 m), po katerem bi šla do sedla Kreuzberg (1096 m). Pod tem sedlom leži v stranski dolini potoka Gössering, ki se izliva pri Šmohorju v Spodnjo Zilo, lepa planinska vas Višprije (Weissbriach). Od Križnega sedla bi šla meja naprej po grebenu Zilskih alp, — ki ločijo v tem predelu povse ponemčeno, visoko planinsko podolje, v katerem samuje romantično Belo jezero (Weissensee) — od podolžne Gösserinške, ozir. Zilske doline, — čez Golc in Spitzegel nad Šmohrsko okolico in naprej po grebenu Zilskih alp čez Slovenjo planino na

Rudno gorovje (Erzberg) tja do Gumerč. Pripomnim, da je ta diferenca malenkostna in nepomembna.

* * *

Dr. Carantanus predlaga pa sledeče: Tudi on prične pri Pontebi in gre po stari laško-avstrijski meji, po dolini potoka Pontebe (Pontebane) do podolja Lance do Vrat (Törlhöhe), dalje do Fnidenika in Straniške planine (Fnidenigkogel in Straninger Alpe). S Straniške planine bi mu šla meja v dolino potoka Stranice (Straningerbach), po tej dolini do izliva Stranice v Zilo. Dalje bi mu bila za mejo Zila do izliva Cerknice, tako da bi pripadli »slovenski« Cerkovčani, Dropoljci (Dobropoljci) i. dr. Jugoslaviji. Dalje bi mu šla meja po Cerknici čez Sedlo (Sattelle 1180 m) k potoku Črni (Schwarzenbach), ki se pri Višprijah izliva v Gosrinjo (Gössering). Od vasi Višprije bi mu šla meja na sedlo Križna gora (Kreuzberg), potem pa k Belemu jezeru (Weissensee). Toda dr. Carantanus sili odtod z grebena Zilskih alp k Belemu jezeru in odtod v dolino potoka Bela ter proponira neko čudno — vsaj meni se dozdeva tako — mejo po dolini potoka Bele do njegovega izliva v Dravo pri Brezah (Fresach), prvi postaji od Paternijona proti Beljaku, torej nekoliko severnozahodnejše od Gumerč v širši Spodnji Dravski dolini.

Neumljivo se mi vidi, zakaj ne potegne dr. C., ako že proponira to varianto, ki se da zlasti v črti čez Karnijske planine tudi geografsko (morda manj etnografsko) utemeljiti, iz Zilske doline meje na v tem predelu najvišji greben Zilskih alp, na Sattelle (2032) in potem dalje po grebenu, po katerem teče tudi meja okrajnega glavarstva, do Križne gore ter zato izloči ravno čeprav nemški kraj Gössering, ki gravitira na to stran proti Višprijam. Točka Kreuzberg bi bila torej gotovo nesporen konfin. Glede ozemlja, ki leži med Zilskimi planinami in Rudnim gorovjem na eni strani, in dolino Weissenbacha na drugi strani, ki vsekako ni preobljudeno, moram pripomniti, da ni v njem skoro nobenega Slovenca; za aneksijo letih pa ne navaja dr. C. nobenih pravih razlogov, ker jih najbrže ni! Stojim namreč na stališču, da se anektira le tiste ponemčene kraje, ki jih niti raz geografsko niti raz gospodarsko stališče ni mogoče odločiti, torej na stališču skrajne potrebe, kar velja n. pr. za kraj Gössering v tem slučaju.

Od dravske soteske gumerške bi šla naravna meja čez preseko med Amberško planino (1897 m) (Palekel) in Volavnikom (Wollanig 1228 m) v ozko gozdnato dolino Kobrškega potoka (Affritz), katero bi presekala in bi prešla od tod na pobočje visoke Grliške planine; le-ta stoji kot mogočna straža (1910 m) na severni strani Osoj-

skega jezera. Potemtakem bi nam v tem predelu pripadlo tudi še nekaj nemških vasi, med katerimi so znamenitejše Šmartin, Sv. Lenart, Laze (Gross Wassach), Št. Rupert in Trebno (Treffen). Prelepa Gorliška Planina nad pesniškim Osojskim jezerom bi bila poleg Zilskih alp in drugega gorovja naravnost krasna naravna meja med nemškim in slovenskim ozemljem.

Od pobočja Gorliške planine bi bilo potegniti mejo proti vzhodnemu koncu Osojskega jezera, katerega bi eventualno rezala ter preskočila nad Osojami na greben takozvanih Osojskih Tur, katerih povprečna višina je 1000 m. Osojske Ture, na široko razpredeno gorovje brez posebno značilnih grebenov, ločijo kotlino Osojskega jezera deloma od gornjega Roža in kotline preslavnega Vrbskega jezera. Po tem gorovju bi se dala izvesti lepa naravna mejna črta tja do okoliša Blatnega Gradu (Moosburg), kjer počivajo kosti našega Urbana Jarnika. Odrastki takozvanih Osojskih Tur segajo od Blatnega Gradu naprej, ločeč kotlino Vrbskega jezera od doline reke Gline, tja do kolena, ki ga tvori reka Glina tik pod mestom Št. Vidom, docela ponemčenem. Po tem grebenu smo prišli do Št. Urhove gore severno od Celovca, ki kraljuje nad zgodovinsko gosposvetsko okolico. Meja slovenska bi šla na skrajnem severu tega našega Gosposvetskega polja v bližino mesta

Št. Vida ter bi preskočila odtod čez Magdalensko goro ali Visoko Ostrovico (Hochosterwitz) v dolino reke Krke pri Mostiču, od tu pa na pobočje lepe Sinje (Svinške = Saualpe?) planine, ki je bila vedno najmogočnejši jez proti potujčenju, in je torej najlepša naravna meja v tem predelu koroške Slovenije, in tretji nesporni konfin. Vsaj Sinja Planina je tista trdnjava, ki nam je rešila ono kompaktno slovensko ozemlje in velik del celovške kotline.

Sinja planina s svojimi odrastki pada proti vzhodni strani v dolino reke Labudnice.

Do Sinje planine bi torej segal nekako drugi del naše severne meje od Gorlice sem.

Tudi v tem predelu se predlagajo razne varijante.

Predvsem naj omenjam načrt drja. Carantanusa. On bi potegnil mejo od Gorlice nad Osojskim jezerom, dalje severno nad Trgom (Feldkirchen) po razvodju med Krko in Gline, tako da bi bila železnica Št. Vid - Beljak še v Jugoslaviji, — torej po Vimiških gorah (Wimitzer Berge) do Št. Vida. Št. Vid naj bi bilo obmejno mesto, ki naj bi bilo obenem colninsko mesto.

Od Št. Vida bi mu šla severna meja Jugoslavije po dolini na Dobro polje (Krappfeld), od tu do Svinca (Eberstein) v stransko dolino Goričice (Gortschitztal), ki bi jo samo presekala; po-

tem dalje, da bi dospela na Sinjo planino.

Dr. Carantanus torej izključuje gorrenji del Goriške doline s Hüttenbergom, ki bi bil, ker leži v ozki dolini, čisto odrezan. Ravno radi rudnikov v Hüttenbergu pa se zagovarja raz gospodarsko stališče mejo, ki bi obsegala poleg Št. Vida tudi rodovitno pokrajino okoli Brež, ki gravitira gospodarski v Celovec, in na rudah bogati Hüttenberg. Isti oziri, kakor zgoraj govorijo tudi proti tej meji.

Pa se vrnimo zopet na greben Sinje planine, do tega morda najmarkantnejšega konfina! Tu doseže v središču te planine (takozv. Speikkogel) slovenska narodna meja svojo najsevernejšo točko na Koroškem. Od Speikkogla se obrne proti jugovzhodu na Pustrico, od nje pa se spušča polagoma v dolino Granice in Labodnice.

V bližini starodavnega mesta Št. Pavla je iskati zopet jezikovno mejo med Labudskimi Slovenci in Nemci, ki pa v tem malem okolišu ne igra velike vloge kajti tu smo že skoro tik ob meji slovenskega Štajerja, ki ga ločijo od nas le še zadnji odrastki planine Korice (Koralpe).

Dr. C. predlaga od Sinje planine živo narodnostno mejo tudi za državno mejo. Bodisi! Od Št. Pavla namreč do Laboda tvori mejo do izliva v Dravo Labodnica. Tu prestopi meja Dravo, gre na vzhod skozi Št. Lovrenc (še

slovensko - nemška župnija) čez Kozjek na Korico (Koralpe 2140 m.)

Načrt društva »Krek« v Genevi.

Načrt izdan od društva »Janez Krek« v Genfu pa anektira celo labuško dolino z Vošperkom, nadalje celo tisto teraso nad Št. Vidom z Brežami, dolino Goričice s Hüttenbergom, dolino Glinško s Trgom, — in to seveda razgospodarsko stališče; pri tem načrtu ne igra Sinja planina nobene vloge, ker gre ta meja nad Št. Vidom ozir. Trgom daleč gori naravnost proti severu na štajersko - koroško mejo, tako da bi v tem predelu cela stara koroškoštajerska meja bila tudi naša državna meja. Ravno tako reklamira tudi celo gornjo Ziljsko dolino (lesniško dolino) do tirolsko - koroške meje. Potemtakem bi po tem načrtu nekako $\frac{2}{3}$ cele Koroške pripadlo nam.

Že po načrtu dra. Carantanusa bi zajeli, kakor sam priznava do 50.000 Nemcev, v resnici pa še več! Po načrtu društva »Janez Krek« pa tudi še več kot dvakrat toliko! Ti Nemci naj bi nam ne bili nevarni za mirni razvoj Jugoslavije, češ, ker so bili ti kraji v teku zadnjih 150 let ponemčeni in baje še sami priznavajo, da ne spadajo k Nemcem.

Z isto pravico pa zahtevamo lahko celo Koroško za se, pri čemur bi nas še posebej podpiralo strateško stališče (Visoke Ture!) in ni nobenega razlo-

ga, zakaj bi tudi ostale tretjine ne zahtevali zase, kajti ako nam 50.000, ozir. 100.000 Nemcev ne bo škodovalo, nam tudi 200.000 Nemcev ne more toliko škodovati, da bi se jih — bali, — kakor se tudi Čehi ne bojijo svojih Nemcev, katerih je do 3 milijone. Torej ta razlog absolutno ne more držati, da bi ravno toliko Nemcev, kakor predlagata ta dva načrta, priklopili, ostalih pa ne, **ako že segamo po delu nemškega ozemlja.** Cela Koroška je bila v zadnjih stoletjih ponemčena in vsa Koroška prav do roba Velikih Tur je bila nekdanj slovenska. Dozdaj se je izrekel za priklopitev le en slovenski list, pa tudi del koroških Slovencev samih, zbranih na shodu v Spodnjem Dravogradu.

* * *

Tudi v Narodnem svetu v Celovcu oktobra 1918. se je od ene strani predlagalo, da se cela Koroška reklamira za Jugoslavijo. Le-ta predlog ni našel večine, kakor je ni našel v naši javnosti sploh in **danes lahko z gotovostjo rečemo, da se je ta ideja zavrgla, in da smo precej edini v tem, da bo Koroško deliti.** Za delitev pa je pravzaprav edini razlog ta, da bi nam tuji živelj v narodnostno več ali manj enotni državi bil na škodo in v balast. Zato pa smo mnenja, da, ako že delimo Koroško, potem se tega principa tudi dosledno držimo, da potem zajamemo le toliko

Nemcev, kolikor je to raz geografsko in gospodarsko stališče res **neobhodno** potrebno.

Predlagalo pa se je v tem oziru troje vrst mej: maksimalno, srednjo in minimalno. Minimalno sem očrtal zgoraj, in mislim, da ne more biti proti istej resnega ugovora, niti od strani Nemcev. Tudi po tej minimalni meji, ki pa ni identična z jezikovno, privzamemo popolnoma nemške vasi, toda število istih je naravnost minimalno. Zakaj bi morala pripasti Jugoslaviji Beljak in Celovec, o tem razpravljam v posebnem poglavju.

Tudi dr. Carantanus imenuje svojo mejo »minimalno«, a ne trdi, da je ista edino možna geografska in naravna meja, ki je najbližja jezikovni. Po mojem mnenju pa ta meja ni najbližja jezikovni in tudi ne edina možna, dočim si usojam zastopati trditev, da je od mene očrtana najbližja jezikovni in tudi naravna ter geografski upravičena. Pri nobeni drugi varijanti ni mogoče trditi, da je aneksija nemških krajev (kakor Trg, Št. Vid, Breže, Hüttenberg, dolina Bele z Belim jezerom itd.) raz katerokoli stališče, gospodarsko in geografsko, da ne govorim o etnografskem tako absolutno in neobhodno potrebno, da bi brez teh krajev ne mogla živeti niti Jugoslavija niti ti kraji pri Nemški Avstriji.

* * *

Tudi v najnovejšem času se je oglasil slovenski list (»Slovenec«), v katerem je zapisal Koroški Slovenec sledeče: Koroški Slovenci smo se vselej jezili nad tistimi imperijalističnimi članki. Mi smo od nekdanj želeli in zahtevali, da se meja med Slovenci in Nemci uredi kolikor možno po narodnosti, tako da bo za vedno ločeno slovensko gospodarstvo od nemškega. Zakaj če bi prišlo znatno število Nemcev, kompaktno naseljenih po Jugoslaviji, imeli bi naši Nemškutarji vedno močno zaslombo za svoje protinarodno mišljenje in delovanje in imeli bi v naši deželi nemško iredento. Zatorej proč, kolikor je možno brez gospodarske in narodne škode, proč od Nemcev! Najboljše strategične meje so narodnostne, zlasti, ako se krijejo z gospodarskimi.

Mislím, da je danes ideja aneksije cele Koroške in njena nedeljivost toliko kakor preboljena, in da danes nikdo ne zahteva več cele Koroške, bodisi raz gospodarsko, bodisi raz strategično stališče. Da, od iste strani se predlaga celo meja, ki je še, da se tako izrazim, zmernejša od gori razmotrivane. Ta načrt hoče imeti iz Jugoslavije celo izločeno dolinico z nemškim Bleibergom ter zahteva mejo po Dobraču do Beljaka ter se celo povzpne do kompromisnega predloga, da naj se Beljak deli, tako, da pripade severni del mesta, ležeč na levem bregu Drave Nemški

Avstriji, južni na desnem bregu pa Jugoslaviji; tako naj bi bilo vstreženo potrebam obeh držav, češ, da tudi Nemci potrebujejo Beljak kot gospodarsko, trgovsko in kulturno središče in kot prvo postajo proge, ki pelje čez Špital na Tirolsko in proge, ki gre na severovzhod mimo Osojskega jezera na Trg, Št. Vid, Mostič in Hüttenberg oziroma na Zgornji Štajer. Ta načrt se odpoveduje torej mejni točki Gorlica in akceptira v Beljaškem okraju Dravo za mejo do izliva potoka Jezernice (odtoka Osojskega jezera), ki naj bi tvoril mejo do Osojskega jezera, ob čegar južnem bregu bi potekala dalje do Osoj in od tod krenila na Osojske Ture, kjer bi se strnila in nadaljevala kakor gori očrtana. Meja ob Beljaku bi nam podajala — si licet parva componere magnis — isto sliko, kakor meja pri Pontebi, ki loči po obmejnem potoku Pontebani Pontebo v dva dela.

Po tem načrtu bi odpadle vse čisto nemške vasi okoli Trebna v Spodnji Koberški dolini in one od soteske pri Gumerčah do pred Beljaka. Po tem načrtu bi se odpovedali mi znamenitemu rudniku v Bleibergu, lepi naravni meji pri Gumerčah ter markantni mejni točki na Gorliški planini ter celemu severnemu bregu Osojskega jezera. Ne izgubili bi ravno veliko teritorija, toda proti delitvi Beljaka so pač tehtni pomisleki, ki leže takorekoč na dlani. Beljak je drugo največje mesto po Ce-

lovcu in je ne le kot železniško križišče eno najznamenitejših mest nego tudi največjega gospodarskega pomena za Zgornji slovenski Korotan.

Mislím, da je gori očrtana minimalna meja tako skromna in zmerna, da je pač ne gre bistveno izpreminjati niti v beljaškem okraju z neko nenaravno delitvijo Beljaka, samo radi tega, da bi Nemcem ostal na levem bregu centralni kolodvor, dočim bi si morali mi od Jezernice preko Drave zgraditi odcepno progo južne železnice, jo izvesti do južnega dela mesta ter si tam graditi svoj novi kolodvor. Da pa tudi ta izpreminjevalni, še skromnejši minimalni načrt zahteva neobhodno južni del mesta, pa je le dokaz, da nam je Beljak brezpogojno potreben.

III.

Nemški načrti.

K gori očrtani zmerni, skrajno pravični, minimalni meji pa so se oglašili tudi Nemci, ki so napadli ta načrt z besnostjo krivičnika, ki se bori proti pravici za krivico na podlagi svojih »tradicij«. Koroški Nemci se še vedno ne morejo uživeti v novo dobo, ker so svoje krivične demagogije in nasilstva proti Slovencem, ki jim je bila dovoljena v stari Avstriji, tako navajeni,

da jim je ista prešla že v meso in kri in mislijo v svoji zaslepljenosti, da so celo v pravici in da bo to njihovo krivično stališče veljalo za vse večne čase.

Najprvo se je oglasil koroški rojak dr. Martin Wutte.

Ta Martin Wutte pa je že poprej izdal knjižico »Deutsche und Slovenen in Kärnten«, v kateri je nagromadil toliko zgodovinskih neresnic, da mi ne kaže jih z ozirom na naše jasne, tudi po sedanjosti in notorični zgodovini upravičene zahteve, vsako posebej pobijati. Saj je Wutte že s tem zaigral vsako resno vpoštevnost, da zastopa stališče, da je vsaka delitev Koroške in odstop tudi najmanjšega dela slovenske Koroške izključen.

Oglasil pa se je tudi drugi tak učenjak dr. Richard von Pfaundler z letičim listom »Die Staatsgrenze Deutsch-österreichs auf Kärntner Gebiet«. Leta nam v nasprotju z dr. Wuttejem brezpogojno prizna pripadnost Zgornjega Jezerskega v Gorenji Kokrski dolini, toda zahteva v kompenzacijo odstop Belepeči. Gornje Jezersko je res poglavje zase. Tisti kot gori od Kokrške doline je namreč geografično tako spojen s Kranjsko, da se moramo le čuditi, da je mogla stara Avstrija trpeti to nenaravno sklopljenje Jezerskega s Koroško skozi 100letja. Jezerčani so namreč po Jezerskem sedlu od ostale Koroške tako odrezani, da mora-

jo v dobi velikega snega prekiniti vsako zvezo s svojo kronovino in svojimi oblastnijami v Železni kaplji. To, da nam Pfaundler priznava Jezersko, je pač le priznanje naravnost evropskega škandala, ki je obstojal v tem, da se je sililo Jezerčane, ki popolnoma gravitirajo na Kranj, skozi desetletja iskati svoje oblasti onstran visokega Jezerskega sedla v Železni Kaplji, kjer niso imeli niti gospodarskih, niti famili-jarnih, niti političnih zvez.

To Jezersko nam torej milostno prepušča Pfaundler in še to proti kompenzaciji z Belopečjo. Vendar pa Pfaundler ni popolnoma neodjenljiv glede ostale slovenske Koroške, ker konečno sam uvideva, da vendarle ne gre cele Koroške s slovenskim delom vred poriniti nemškemu molohu v žrelo. Zato pa se koncem vseh koncev odloči vendarle za delitev na prav nekonsekventen način. Najprvo dokazuje, strinjajoč se v tem oziru z Wuttejem, da tvorita Celovec v svojo slovensko okolico, nadalje Vrbsko jezero s svojo ravnotako slovensko okolico nedeljivi gospodarski celoti in ravno tako Beljak s svojo tudi po večini slovensko bližnjo okolico. Nasprotno pa — privošči Jugoslaviji za mejo Dravo in še to samo od Spodnjega Dravograda do severovzhodno od Baškega jezera, od koder naj bi krenila meja čez goro Rudnico vzhodno ob Baškem jezeru po Borovniškem potoku gori na

Jepo (Mittagskogel). Po njegovem načrtu naj bi ostali Slovencem okraji Pliberk, Dobrlavas, Železna kaplja, Borovlje in 3 občine sodnega okraja Rožek (Ledenice, Rožek in Št. Jakob). Ali je premeten ta Pfaundler! Za Nemško Avstrijo hoče imeti Celovec, Vrbsko in Osojsko jezero, Baško Jezero z Beljakom, Zilsko in Kanalsko dolino, kratko vse najlepše slovenske pokrajine, ki so središče tujskega prometa in tujske industrije, pod krinko gospodarske potrebnosti, pri tem ga pa prav nič ne ženira, da Slovencem ne prisoja prav nobenega gospodarskega središča, požre vse Slovence severno od Drave ter jim privošči kot gospodarsko potrebnost in menda za gospodarsko rešitev jugoslovanskega Korotana. — **Ljubeljsko cesto (!)** češ, da ne gre nemškega ozemlja, ki seže v bolj ali manj ozkem pramenu do pod Ljubelja, reklamirati za Nemce, ker bi se na ta način slovensko ozemlje (Rož) raztrgalo na dva dela. Ostal nam naj bi od cele Koroške, kolikor pride v tujsko - prometnem oziru v poštev, edinole divni Rož, — vse ostale pomembne pokrajinske krasote pa bi pripadale Nemcem kot nekaka premija za 100letne krivice, ki so jih delali na nečuvven način Koroškim Slovencem. Pri tem Pfaundler popolnoma prezre, — seveda namenoma, — da cel spodnji Rož gospodarsko gravitira v Celovec in ž njim cela celovška slovenska oko-

lica in da ravnotako cela slovenska Zila, Zilica in Kanalska dolina gravitirajo h gospod. središču — Beljaku.

Pfaundler se boji v slučaju, da se izločita nemški mesti Celovec in Beljak, »dass die beiden reindeutschen Städte bogenförmig vom südslavischen Gebiet umschlossen und ganz Deutschkärnten durch eine nur scheinbare, in Wirklichkeit aber unnatürliche Grenze zu einem lebensunfähigen Körper verkrüppelt würde«. To pa ga seveda prav čisto nič ne skrbi, **da bi se prav isto zgodilo s slovensko Koroško**, ako se ji iztrga še pred nekaj desetletji po večini slovenski Celovec in prav nič ne vpoštevava dejstva, da je Celovec odvisen od svoje slovenske okolice, da je Celovec brez slovenske okolice mrtev in da odvaga gospodarska sila slovenskega ozemlja, njega naravno bogastvo, število avtohtonega prebivalstva z obširnostjo ozemlja, ki ga poda naravnost neznatno celovško mesto, v katerem se šopiri nekaj gospodarsko obnemoglih privandrancev s svojo nacionalno kliko. Na ljubo tej klikki naj bi se priklopil ves slovenski del in prilagodil Nemški Avstriji, ne pa narobe. Zahteva dr. Pfaundlerja, da se na ljubo nemškemu Celovcu priplopi cela slovenska okolica Celovcu, ob enem pa gospodarsko ubije cel ostali, pri Jugoslaviji ostajajoči del Koroške, je ravnotako gorostasna, kakor misel kakega prenapetega uradnika, ki misli, da

je ljudstvo radi njega in ne on radi ljudstva.

Dr. Pfaundler hoče imeti transverzhalno železnico od Spodnjega Dravograda do Beljaka nedotaknjeno, češ, da je Nemška Koroška ne more pogrešati, pri tem pa prav nič ne pomisli, da je ravnotako in še veliko bolj potrebna za Jugoslavijo, da Jugoslavija brez te železnice ne more gospodarsko živeti, dočim po našem minimalnem programu ostane Nemški Koroški železnica po Glinski dolini do Brež, da ima nadalje svoja gospodarska središča v Vošperku, Brežah, Trgu in Špitalu, dočim Koroška Slovenija, kakor si jo misli Pfaundler, ne bi imela prav nobenega gospodarskega središča. Za tako »milost« od strani Koroških Nemcev se morajo Slovenci kar najlepše zahvaliti.

Ako je Wuttejev načrt, ki nam niti Jezerskega ne privošči, predrzen, se pa vidi Pfaundlerjev načrt kot neumestna in neresna pustna šala, za kakršno ni mesta v teh resnih časih.

IV.

Mirovna konferenca in „Celovška kotlina“.

Akoprav Pfaundlerjevega načrta v svoji celoti ni jemati resnim, vendar isti igra v Parizu precejšnjo vlogo.

Načrt, ki ga je sprejela mirovna konferenca v prvotni pogodbi z Nemško

Avstrijo, kaže na prvi pogled, da je ta načrt kompromisen in da posreduje med minimalnimi našimi in nemškimi zahtevami. Ne da vsega nam, kar smo zahtevali, pa tudi ne Nemcem. Prvi načrt pogodbe se je prilagodil našemu minimalnemu načrtu in je obenem upošteval načrt, ki ga je za Nemce izdelal Pfaundler. Iz Pfaundlerjevega načrta je ta načrt pogodbe prevzel črto od Osterniga do Jepe nad Mojstrano in potem čez bvaško teraso na sever, toda dočim se ustavi Pfaundler ob Dravi, gre mirovni načrt nam v korist preko Drave na sever do Osojskih Tur med Vrbskim in Osojskim jezerom. Meja gre po Osojskih Turah in naprej nad Gosposvetskim poljem na Sinjo planino ter naprej na Štajersko, skoro prav tako, kakor je zarisana v slovenskem minimalnem načrtu, ki je v tem predelu malone docela sprejet.

Zanimivo je, kako so pri tem kompromisu delili: Od dveh glavnih mest so dali manjše, Beljak, Nemcem, večje, namreč Celovec, pa Slovencem. Istotako se je zgodilo glede obeh spornih velikih jezer: Vrbsko nam, Osojsko Nemcem. Toda po tem načrtu izgubimo malodane skoro ves takozv. gornji slovenski Korotan, zapadni del okrog Beljaka. Na ta način bi izgubili po prvotnem partiškem načrtu razmeroma neznatni del Roža, Beljak sam, dolino Zilice in krasno Ziljsko dolino z vsemi etnografskimi zanimivostmi in čvrstim

slovenskim rodom. Ostane nam pa največji kras koroške dežele, slovenski Rož, Vrbsko jezero in zgodovinsko Gosposvetsko polje s krnskimi gradom in našim vojvodskim prestolom. Dobili bi tako povrnjen del svoje domovine, drugi del, našo Zilo, pa naj bi po tem načrtu izgubili za vedno.

Prvič se imenuje v tem načrtu takozvana »Celovška kotlina«.

Pojem celovška kotlina sploh ni popularen, nego je geološki pojem. Očitno je, da je igrala tu vlogo znana Krebsova geografska knjiga, ki pa se naslanja na znamenito delo Penck-Brücknerjevo »Die Alpen im Eiszeitalter«. Tam je govor o celovski kotlini.

Raz geološko stališče pomenja ono kotlino, ki jo je izdolbel nekdanji ledenik, — celo ono ravnino z vsemi sredogorji in griči, ki se dvigajo iz nje — od Beljaka pa doli do Spodnjega Dravograda, — torej vso tisto ogromno in razsežno usedo med Noriškiimi Alpami in Karavankami z vsemi jezери, ki so nastala v nji: vrbskim, bvaškim, osojskim i. dr.

Iz vzeta je dolina Možice, stranskega dotoka Drave, ki gravitira na slovenski Štajer. Nekak oficijozen opis te kotline ali bassina je izšel v francoskih listih, po katerih naj bi to »sporno ozemlje« ne bilo tako veliko po obsegu kakor po svoji važnosti in vrednosti:

»Ozemlje tvori po največjem delu Dravska dolina med Beljakom in Spodnjim Dravogradom. Ta odsek doline, približno 100 km dolg je obkrožen od visokih planin. Križajo ga železnice, ki spadajo med najvažnejše Srednje Evrope. Z ene strani železnica ob Dravi od zapada proti vzhodu, ki veže direktno Tirolsko z ogrsko ravnino; z druge strani dve železniški liniji od severa proti jugu, ki tvorijo zveze Avstrije z Benetkami preko Trbiža in s Trstom preko jeseniškega predora. V celovški kotlini, ki je stara slovanska toda sedaj germanizirana dežela, prebiva prebivalstvo, ki je sedaj mešano.«

Do dneva, ko se je imela izročiti pogodba avstrijskim delegatom, se je zdelo, da je znana »Četvorica« smatrala Celovško kotlino za nedeljivo enoto, v kateri naj se provede plebiscit, da odloči priklop k Avstriji ali k Jugoslaviji. Ta način rešitve naj bi preprečil nasilnost proti obema narodnostima. Vsled ugovorov jugoslovanske delegacije se je Četvorica v zadnjem trenutku odločila, da pusti v tej točki vprašanje nerešeno ter je mejo tod očrtala s pridržkom.

Zdaj je bilo treba oziroma je še treba najti rešitve tega pridržka, ki je z ozirom na našo pravično, prirodno, samoobsebi umevno in edino možno minimalno mejo, kakor smo jo gori očrtali, — prav nepotreben.

Nemci so zdaj zagnali zopet krik, da je celovška kotlina prav kakor cela Koroška zopet — nedeljiva! Seveda pravijo, da kot taka po njihovi logiki gre — Nemški Avstriji, — ker je Celovec, ki leži v tej kotlini, — nemški! Toda cela celovška kotlina je po svoji pretežni večini slovenska, — po večini obsega ozemlje Spodnje Koroške, katero nam je stražila naša Sinja planina; — le v celovški ravnini ni bilo naravnih branikov, — zato je tod zlasti na severu (Gospodsvetsko polje in severni breg vrbskega jezera) slavila nasilna germanizacija svoje triumfe. Na jugu ob Osojnici, ki loči celovško ravan od Roža, pa se je — ustavila. Vkljub temu pa je južna, vzhodna in zapadna okolica ostala — slovenska, da si na mnogih krajih ponemčurjena, t. j. slovenski govoreča, a od nemških nacionalcev zaslepljena, z njimi politično misleča.

Kakšno predstavo imajo v Parizu o tej celovški kotlini in spečielno celovški okolici, je pokazal predlog, kako bi se rešil pridržek, ki je bil vzet v pogodbi na pritisk od strani Nemcev oziroma njihovih zaveznikov Italijanov. Po tem načrtu naj se Celovške kotline ne smatra več za nedeljivo, marveč deli na dva dela. Prva cona bi obsegala vzhodni in južni del kotline, to je vse ozemlje, ki ga na jugu obdajajo Karavanke, z Jezerskim brez Možiške doline; na zapadu gre meja

tega ozemlja od Murovnice (1817) (Malestiger Mittagkogel), zapadno od Jeppe proti severu, tik vzhodno od Malošč, tik zapadno od Blaškega jezera do dravskega kolena pod Vernbergom. Od tu gre meja ob Dravi do Rožeka, ki je naš. Pri Rožeku preskoči meja Dravo ter gre do Vrbe ob Vrbskem jezeru. Vrba je še nemška. Meja seka nato Vrbsko jezero po sredini po dolžini ter gre potem dalje ob potoku, ki teče iz jezera (2 km južno od Celovca), do njegovega izliva v Glineo pri Žrelcu, (ki je naš). Meja je nato Glina do izliva v Krko pri Grabštajnu, ki je jugoslovanski. Od tu proti severu do Št. Janža na Mostiču tvori mejo reka Krka. Od Št. Janža proti vzhodu je severna meja jugoslovanske cone severna meja okrajnega glavarstva Velikovškega. Od te meje skoči meja med Št. Pavlom in Labudom (naš) na Štajersko. Glasom germanofilske statistike stare avstrijske uprave prebiva tod 60.715 Slovencev in 24.500 Nemcev. Po statistiki, ki so jo izvedle cerkvene oblasti, pa živi na tem delu 80.441 Slovencev in samo 4854 Nemcev.

V drugi coni pa izkazuje uradna statistika samo 6985 Slovencev napram 49.859 Nemcev, cerkvena statistika pa 13.444 Slovencev in 43.410 Nemcev. Meja druge manjše cone pa gre od dravskega kolena pod Vernbergom proti severu na Osojske Ture, od tod proti vzhodu preko Urhove gore

nad Celovcem in Magdalenske gore do Št. Janža.

Prvo cono naj dobi Jugoslavija, vendar pa naj imajo vsi prebivalci pravico, da se v treh mesecih potom plebiscita izjavijo za Jugoslavijo ali Nemško Avstrijo. Druga cona, h kateri spada tudi mesto Celovec, se priklopi k Avstriji, kjer imajo prebivalci ravno tako pravico, da se v treh mesecih izrečejo za Avstrijo ali Jugoslavijo.

V tej drugi coni bi se vršil plebiscit 3 tedne potem, ko se je ugotovil rezultat plebiscita v prvi (jugoslovanski) coni.

To bi bil torej oni glavni pridržek, kakor si ga mislijo v Parizu ali kakor ga žele Lahci in njihovi prijatelji Nemci, ki polagajo svoje želje v usta francoskemu oficioznemu žurnalistu. Stvar izgleda zelo zapeljivo za ljudi, ki imajo o geografiji, o zgodovini malih narodov, o dejanskem stanu in o pomenu celovške kotline za nas takšne čudne pojme.

Toda kaj naj rečemo o tem predlaganem plebiscitu? Usojam si izreči mnenje, da od plebiscita ne pričakujem v manjši coni mnogo. Ali je plebiscit v resnici izraz volje prav podučenega ljudstva? Velik del koroškega ljudstva živi še danes pod vtisom in hipnozo nemškega režima. Mnogo koroških Slovencev ne zna slovenski brati in pisati, ker jih nalašč niso hoteli učiti; — vce-

pilo se jim je nenaravno sovraštvo do materine govorice. Da ljudstvo ozdravi od te duševne okvare, rekel bi skoro bolezní — treba časa, in zopet časa. Priprost človek se težavno vživi na mah v nove razmere in le polagoma uvidi svojo — **lastno** korist, — in to velja še posebej na Koroškem o Slovencu in še bolj o koroškem Nemčurju. Mejo bi bilo treba torej določiti brez plebiscita, na podlagi pravičnosti, pa tudi naravne potrebe. To mora biti vsakemu jasno, ki pozna le količkaj naše obmejne razmere in še posebej koroške.

In ta meja, edino možna, edino pravična, je naša **naravna meja**, ki jo je zarisala in postavila med Nemce in Jugoslovane — priroda sama! **To so oni prirodni jezovi in zidovi, ki so ustavili germanizacijo**, ki jih je le ponekod (in to baš v manjši coni) prodrła nasilna germanizacija in na katere je pač treba, — v kolikor je to neobhodno potrebno in kakor kaže to naš pravični slovenski takozvani minimalni načrt, — seči nazaj in jih vzpostaviti kot **naše državne mejnike!**

V.

Gorenja in Spodnja Koroška — Celovec in Beljak.

Ako pogledamo Koroško na zemljevidu, se nam vidi ista kot ležeča nagubana vreča, ki je nekako na sredini

zategnjena v črti, ki jo potegnemo nekako od Jepe v Karavankah pa gori do grebena Noriških alp med vrhom Kraljevega Stola (Königsstuhl) in Eisenhuta. In nekako ta črta bolje pas,* deli Koroško v dva dela in sicer tudi po običajnem imenovanju: v Gorenjo in Spodnjo Koroško.

Mogli bi primerjati Koroško tudi nepravilni in nazobčani elipsi, v kateri sta dve gorišči v mali razdalji: **Celovec** in **Beljak**, največji in glavni mesti na Koroškem. Delitev Koroške v Gorenjo in Spodnjo Koroško je zato interesantna, ker se s tem označenjem ne misli, kakor se zdi prvi hip, na Južno in Severno Koroško, nego je razumeti pod Spodnjo Koroško vzhodni del, ki gravitira proti Štajerju, in sega do Spodnjega Dravograda in na Zgornjo Koroško, oni večinoma visokogorski del, ki se naslanja na Tirolsko in Salcburško.

K Zgornji Koroški spada torej Gorenja Dravska dolina s svojimi pritoki, ki prihajajo izpod ledenikov Visokih Tur, z Dravsko vzporedna dolina Zilska (Gorenja in Spodnja) in z njo Kanalska in Rajbeljska. Spodnja Koroška pa obsega Spodnjo Dravsko dolino z Gorenjim Rožem, katerega glavni kraj je Rožek ob Dravi, in Spodnjim Rožem,

---

* Prof. dr. Potočnik trdi, da deli Koroško v dva dela beljaški poldnevnik. Te idealne delitve pa ljudstvo ne pozna in tudi ni praktična.

čegar glavni kraj so Borovlje, in ostali del Dravske doline pod Velikovcem in nad Pliberkom, ki jo nazivljajo Podjunsko dolino. K Spodnji Koroški pa spada tudi porečje dravskega pritoka reke Gline nad Celovcem, v katere severnem kolenu leži starodavni Št. Vid, — in porečje skoro čisto vzporedno z Gline tekoče reke Krke, ki tvori ravnata koleno, nad katerim leže severno Breže, — in konečno Labudska dolina na skrajnem vzhodnem koncu med Sinjo planino in Korico, meječo na slovenski Spodnji Štajer.

Rekli smo že, da se nam vidi Koroška kot lepo zaokrožena celota, katero pa je možno deliti, vpoštevajoč pri tem kolikor možno tudi jezikovno in narodnostno mejo. Koroška je pa tudi sicer v gospodarskem oziru lepo zaokrožena, zlasti tudi oba dela: Spodnja in Gornja Koroška, ki sta zopet dve bolj ali manj samostojni gospodarski — če ne že geografski celoti zase. Za Spodnjo Koroško tvori gospodarsko središče Celovec, kakor ga tvori za Gorenjo Koroško Beljak. Koroška ima pravzaprav dve glavni deželni mesti, ki sta obenem tudi krasni križišči železnic. **In pravična usoda je menda hotela, da ti dve mesti ležita tako, da morata pripasti, ako se Koroška deli, — h Koroški Sloveniji,** in sicer Celovec kot središče predvsem za porečje Reke Gline in reke Krke ter okolico Vrbskega jezera, Spodnji Rož in Podjun-

sko dolino, Beljak pa kot središče, ali bolje rečeno glavni kraj za Zilsko in Kanalsko s postranskimi dolinami, Zgornji Rož in okolico Osojskega jezera. Labudska dolina in dolina Meže na Spodnjem Koroškem gravitirata proti Spodnjemu Dravogradu, proti Slov. Gradcu in Mariboru. In kakor ima Gorenja Dravska dolina, naslanjajoča se na Tirolsko in Salcburško, svoje posebno središče v Špitalu, ki ostane v slučaju delitve Nemški Gornji Koroški kot glavni kraj — tako ima Labudska dolina tam ob meji štajerski svoje posebno gospodarsko središče v — **Vosperku**. Torej na vseh straneh ne le krasna simetrija, nego tudi posebne gospodarsko zaokrožene celote.

In ravno zato, ker obstoja ta Koroška iz teh bolj ali manj individualnih, gospodarsko ločenih ali samostojnih delov, — je, — kar smo hoteli dokazati, — ~~tudi deljiva~~ *ni ma je*

Beljak je veljal že v bivši Avstriji kot centrum za **lesno industrijo**, kajti od Beljaka vodi neposredno železniška proga skozi dolino Zilice in dalje skozi Kanalsko dolino v Pontebo in na Laško. Les, ki se je izvažal iz Koroške po tej progi, je slavno znan kot prvovrsten, — kvaliteta Carintia je najboljša in slovi poleg Kranjske (Carniola) po vsem svetu. Zato je bilo tudi Lahom toliko na tem, da dobe v roke Beljak, torej ne toliko iz strateških ozirov, kakor radi **lesnega** eksporta.

In prav isti oziri so jih vodili, da so zahtevali Lahi pod krinko strategičnih mej črto od Triglava do Snežnika, pri kateri bi jim pripadel velik del našega gozdnega bogastva Notranjske.

V Beljaku se križa tudi Turska železnica, ki se odcepi onstran Karavanskega predora pri Področčici in teče dalje nad Gorenjim Rožem in mimo Baškega jezera tja do Beljaka in od tod dalje skozi Dravsko dolino čez Špital na Gorenjo Belo v Belski dolini (Mölltal) proti Malnicam v Turski predor. Iz Beljaka pa vodi tudi ta proga (do Möllbrücka skupno s prvo) na Franzensfeste v Tirole in proga mimo Osojskega jezera proti Št. Vidu, kjer se strne s progjo, ki drži od Področčice skozi Spodnji Rož na Celovec in dalje čez Št. Vid proti Dunaju. Z ozirom na to, da je Karavanski predor zvezan skozi Spodnji Rož s Celovcem in Št. Vidom ter dalje z Dunajem, je proga od Beljaka do Št. Vida postranskega pomena za nas Slovence, ker je namreč Beljak sam zvezan s Celovcem po progji, vodeči ob severnem bregu Vrbskega jezera.

Ako omenjam še posebej ono znamenito progjo, ki veže Maribor s Tirolsko skozi Celovec in Beljak, je razvidno, kako bogato je obdarjeno ozemlje Koroške Slovenije z najznamenitejšimi avstrijskimi železnicami, a obenem je že tudi tako jasno kakor beli dan, da bi bila Zgornja Koroška Slovenija brez

Beljaka, še bolj pa Celovec brez Spodnje Koroške Slovenije mrtev.*

Celovec in Beljak sta torej *conditio sine qua non*, pod katero se rodi Jugoslavija in nje Slovenski Zgornji in Spodnji Korotan — obdržimo to nazivanje! — gori na skrajnem severu države. Slovenci smo tako srečni, da nam je pravična usoda ohranila ozemlje okoli teh dveh mest, in da je živelj v teh mestih samih, kakor njih okolici, tako krepak, da nam mora vsak, kdor je pravičen, ti mesti priznati pred vsem raz gospodarsko stališče brez ozira na to, da nam itak pripadata kot dve staroslovenski mesti po **historičnem in naravnem pravu**.

Celovec in Beljak sta tisti dve krasni, cvetoči alpski mesti, ki bi igrali na skrajni meji Jugoslavije naravnost sijajno vlogo.

Pa ne le radi svoje lege kot gospodarski središči sta važni ti mesti, nego tudi kot središči tujskega prometa, glede katerega zavzema Slovenja Koroška, ta dežela jezer, prvo mesto in specijelno še glede zimskega športa, ki se je povzpел v zadnjem času na Ko-

---

* Zgornja slov. Koroška je vsekako po obsegu manjša, raztegnjena v dolžino; dočim je Spodnja slovenska Koroška ne le po obsegu večja nego tudi obljudenejša. Celovec kot središče Spodnje je seveda večji nego Beljak, zadnji pa je kot železniško križišče mednarodno vsekako znamenitejši.

roškem na **evropsko višino**. Kdor je enkrat videl to vrvenje v turistični sezoni poleti v Beljaku in njegovih svetovno znanih rimskih toplicah, ob bregovih Vrbskega jezera, Osojskega in tudi Baškega jezera, v Rožu in v zimi na Vrbskem jezeru, kamor so prihajali posebni zimski vlaki, mora priznati, da se mu je nudila svetovna slika, katero more zreti le še v Švici, Salzkammergutu in najznamenitejših turistovskih središčih Tirolske. In vse to se je vršilo po velikem delu na **slovenskih tleh** — seveda pod egido nasilnega koroškega nemčurstva. Zdaj pa naj preide ta egida na tistega, ki ima na to blagoslovljeno deželo in specijelno na nje slovenji del svoje stoletne pravice, ki mu jih je avstrijska vlada kot zaščitnica Vsenemštva teptala in mu jih ni hotela priznati.

Ako bi se Koroška ne delila, bi se nam itak ne bilo brigati za ostale dele, ker pa se ista deli, je vendar položaj tak, **da ostali del Koroške lahko eksistira brez Beljaka in Celovca**, ker ima ostali gornji del svoje središče v **Špitalu**, in je priklopitev iste na Tirolsko ali Salcburško v vsakem oziru naravnost prelepo zaokrožena, ravnotako kakor ostalega dela nemške Spodnje Koroške k Nemškemu Štajerju.

Pa kdo bo dejal, da sta Celovec in Beljak nemški mesti, da torej iz etnografičnih ozirov ne spadata h Koroški Sloveniji. In tako Nemci tudi

vpijejo! Toda, kako je pravzaprav s tem koroškim Vsenemštvom v teh dveh mestih? Kdor pozna razmere in pravo sliko tega Vsenemštva, ve, da je to Vsenemštvo neka prisiljena stvar, ki stoji na trhli, naravnost nemoralni podlagi, da je — papirnata hišica, ki se podle, čim zapiše le slaba jugoslovanska sapica. Smelo trdim, da še danes znata slovensko govoriti dve tretjini celovškega prebivalstva. Le poglejmo v Celovec tedaj, kadar je tam semanji dan, to je ob četrtekih. Nemci pravijo, da je tedaj v Celovcu »der windische Landtag«. Le-ta »windischer Landtag« je tisti tretjini, ki ne zna »bindiš«, trn v očeh, in bolj ali manj glasno zabavljajo. Pa nič ne pomaga! »Kšeft je kšeft!« si mislijo drugi in lepo »marjavajo po slovenje«. Kakor ščurki prilezejo na dan v četrtekih vsi tisti in naenkrat znajo vsi slovensko, kadar gre za to, da dobe od slovenskih ljudi dobro slovensko blago. In ako greš v Celovcu tedaj od ene do druge trgovine, slišal boš samo prijazno slovensko govorjenje, vsak trgovski sotrudnik, ki je še v nedeljo zabavljajal na »windische Hunde« in kričal »Heil und Sieg«, govori lepo in prijazno slovensko s prijaznimi Slovenci. Tako nam nudi Celovec v četrtekih tisto sliko, kakor jo je nudil pred 50 leti vsak dan, ko sta bili tedaj v Celovcu dve tretjini zavednoslovenskega prebivalstva. In vsa ta nemškutarija, ki je danes v Celovcu,

je po ogromni večini samo potomstvo teh zavednih Slovencev, ki še ni pozabila slovenskega jezika, predvsem iz trgovskih ozirov in radi — poslov! Služinčad je namreč skoro izključno slovenska, — slovenski posli so priznani pošteno in pridni, dočim veljajo oni iz nemškega dela ali za lene ali pa — kretené. Seveda so vpisani od svojih gospodarjev vsi za — pristne Nemce! Ako si pogledamo nekoliko bližje vse te ljudi, predvsem trgovce, vidimo, da so ti po veliki večini — ne glede na njihova slovanska imena — sami slovenski okoličani, ki so se preselili v glavno mesto. Med obrtniki je celo ogromna večina pravih koroških Slovencev, čeprav se priznavajo nekateri ali večina za Nemce, to pa vsled nemškega terorizma, ali pa so slovenski Štajerci in tudi dokaj teh »prokletih Kranjcev«. Ti »prokleti Kranjci« so Nemčurjem poseben trn v očeh, kajti trdijo, da so Kranjci najnevarnejši konkurentje; s tem hujskajo tudi slovenske Korošce skozi desetletja. In ta hujskarija je izšla večinoma iz tiste ostale tretjine, ki se rekrutira iz zgornjih desettisoč slovenskih poturic, deloma iz privandranih Tirolcev, razmeroma malega števila priseljencev iz totalno ponemčenega dela Koroške in zelo nadutih štajerskih nemčurjev. Ta klika je zagospodovala nekako v zadnji tretjini prejšnjega stoletja nad skromnimi in spravljivimi Slovenci, ki

so v svoji ponižnosti in posebej še vsled vladnega pritiska skrivili svoj hrbet. In ta terorizem se je širil tako iz Beljaka, kakor iz Celovca, dalje proti jugu, kjer pa ni mogel doseči tistih uspehov, katerih si je želel, namreč totalno germaniziranje koroških Slovencev; slednje se je le deloma posrečilo. tej kliki tam na najsevernejši tedanji jezikovni meji. To je torej tisti cvet nemštva, s katerim hočejo dokazati, da je Celovec povse nemški in ravnotako Beljak. V resnici pa je vsa tista velika nemška večina samo žalostna družba poturic, ki je postala to, kar je, le vsled terorizma nekaterih hujskačev.

Za nas pa je merodajen tisti **znameniti četrtekov semanji dan**, ki pokaže, da sta v Celovcu **najmanj dve tretjini slovensko razumevajočega in govorečega prebivalstva**. Seveda, ako bi oficijelno povprašali tisto množico, ki je govorila še pravkar na trgu slovenski, ali zna slovenski, bo več kot polovica njih to **utajila**, deloma iz strahu, deloma iz sugeriranega jim sramu pred jezikom, ki ga je edino govoril in znal njihov ded . . . To pa za nas seveda ne more biti merodajno. Nič ne de! Celovec je bil in bo slovenski, in kakor hitro zaveje drug veter, tedaj boste videli, kako bodeta tiste dve tretjini hitro znali slovenski, in kako bo vsakdo iz te družbe tekmoval in se celo bahal z znanjem slovenščine. In tedaj bomo imeli v jugoslovanskem Celovcu tisto

sliko, ki smo jo imeli v letih petdesetih! Bo pač vsak dan — četrtek! . . .

Upati je, da Celovčane tudi v slučaju plebiscita sreča praktična — četrtkova pamet . . .

VI.

Slovenski Rož.

Tam zadaj za veličastno vzkipevajočo stavbo ostro v obzorje zarisanih Karavank, za tisto mogočno falango raznolikih gorskih vrhov in grebenov, ki zapirajo obzorje na severni meji kranjske dežele, se širi široka dolina okoli bregov rjavopene Drave, tako ljubko, tako sanjavo razprostrta pod nogami razritih karavanskih orjakov, katerih vsak ima svojo markantno obliko, svojo krepko individualnost, kakor jo kažejo edino še tirolski Dolomiti . . . Kakor zelena preprega leži tu pod sivimi stenami in vrhovi, — ljubko obrobljena na gornjem severnem koncu od prijaznega, porastlega sredogorja, ki jo loči od enega najslavnejših in najlepših jezer na svetu.

Rožna dolina! Tako se nam kažeš, kadar stojimo in strmimo na kateremkoli izmed karavanskih vrhov od mogočnega Stola pa do veličastne Jepe, in kdor te je zrl z Golice v tvojem jutranjem ali večernem čaru, ne zabi te nikdar. Nekaj neizmerno milega leži v tej nežni pokrajini, ki se razgrinja k nogam kraljice Karavank — v tem naj-

lepšem delu celega Roža, ki sega skoro gori do Beljaka in doli do podnožja sivega Obirja. Središče cele harmonične, divno zaokrožene slike Rožne doline tvori ta bolj ravnici nego dolini podobni del gornjega Roža s svojimi belečimi se seli in bleščečimi se stolpi cerkvic na obeh straneh v mogočnih ovinkih vijočega se širokega srebrnega traka veličastne Drave . . . Nekaj veseliga leži v pokrajinskem značaju celega gorenjega Roža, čigar lepoto povoličuje na eni strani tista lepa terasa, v katero je vkovan svetlozeleni smaragd Blaškega jezera izredne miline v očigled krasni aristokratski podobi najlepše Karavanke — rdečkaste Jepe, na drugi strani pa za onim sredogorjem skrivnostnega Vrbskega jezera temno oko, mirno čuječe med idiličnimi griči . . . Slika najpopolnejše lepote, kateri ni para in kateri nima pridejati ničesar noben umetnik, — prirodni prizor, ki ti ga ne more pričarati pred tvoje oči noben umetnik! Ta del gornjega Roža pa je tudi glavni kras cele koroške dežele, razun onega gorskega kota okoli Vel. Kleka, ki edini na Koroškem tekmuje po svoji lepoti, dasi v drugem žanru s to krajino . . . Prsi se nam pa širijo in veselja nam igra srce, kadar te zremo doli s Karavank, pri zavesti, da si še, da si zopet naš, da si še naša, zopet naša, najlepša in najdražja posest, — ti naš prekrasni slovenski Rož!

Lepo zaokrožena celota je ves izključno slovenski Rož, segajoč od Beljaka, oziroma Skočidola ob Dravi, doli do soteske, v katero segajo zadnji odrastki Obirjevi, iz katere stopa Drava zopet v širšo dolino, sprejemši v svoje naročje bistro svojo sestrico Belo, da hitita združeni v Podjunsko dolino — v Spodnji Korotan in njega prijazno sredogorje okoli Velikovca in Pliberka, ki sta že dolgo srečna v objemu Jugoslavije.

Ni pravzaprav prave meje med Spodnjim in Gornjim Rožem, vendar ju ljudstvo strogo loči; pa tudi pokrajinski značaj je različen. Dočim je Gor. Rož simbol radosti, ima na sebi Spodnji Rož nekaj otožnega, zlasti pa v onem delu od Borovelj doli pa do Mohlič, kjer se vije Drava med nizkimi bregovi, poraščenimi z divjo, neprodirno hosto, v malo obljudeni dolini, v katero kuka tu in tam skozi grozivite grape hudournikov in razdrapane rdeče divjekrasna, samotna gorska skupina Košute s svojim izrezljanim, ostro nazobčanim hrbtom, zaključuje jo pa krasni, veličastni Obir, ki straži naš Rož na skrajnem spodnjem koncu, pozdravljajoč na drugo stran že naše Podjunce . . . Tudi Spodnji Rož ima svoje skrite naravne krasote, prekaša ga pa po mojem mnenju Gorenji s svojo ljubkostjo in pestrostjo — pred vsem pa ta sveže zelena odprta pokrajina pod višavami Golice in njenih so-

sedov, nežna kot deviški cvet lilijin in
bujno krasna kakor Roža. Rožna dol-
na! Po lepoti soditi, bi mislili, da pri-
haja res tvoje ime od rože, v resnici bi
jo radi svoje krasote zaslužila. Nemci
so jo menda res primerjali z lepoto
rožnega cveta, ko so prestavljali slo-
vensko ime v Rož v »Rosental«. Toda
prvi nasledniki, poljedelci Slovenci,
so našli tod pusto hosto, grmičevje —
(neki strokovnjak vsaj izvaja ime Rož
od staroslov. roždje — grmičevje, ki so
je iztrebili Slovenci, — odtod krajevna
imena Trebnje (trebljenje) Kopanje,
Rovte (od nemškega roden) — kakor
se še zdaj nahaja v spodnjem delu Sp.
Roža — oni so to dolino šele izpreme-
nili v rožno lepo, kakršno so potem na-
šli Nemci . . .

In zopet ste naše nemškutarske
Borovlje s slovensko govorečimi pre-
bivalci, središče Spodnjega Roža, na
katerim kraljuje starodavni humber-
ški grad vrhu brega nad Dravo ter
pregleda cel Rož doli do odrastkov go-
rostasnega zidu Velikega Ojstrca
(Obirja) in proti Gorenjemu Rožu, v
čigar ozadju stoji kakor velika kulisa
— častiti otec sivi Dobrač, na videz či-
sto osamljen. Vse okoli pa nas po-
zdravljajo vsi znameniti vrhovi, med
vsemi pa najlepši, najimpozantnejši —
prelepa Jepa, ki se ogleduje v enem
najmilejših, najsvitlejših jezer koro-
ških . . . In pred našimi očmi se vrstijo
v pestri dolini vse te bele vasi: Svetna

vas, Kaplja ob Dravi, Bistrica v Rožu, Sveče, Podgorje (Maria Elend), Podsinja vas in tako dalje — čarobna slika ene najlepših jugoslovanskih pokrajin. Oko se nam ustavi v veselem miljeju Gorenjega Roža in naš pogled se noče ločiti od one ponosne narodne trdnjave, ki nas je vedno navdajala s ponosom in zanosom v najbritkejših urah našega narodnega trpljenja, — Št. Jakoba v Gornjem Rožu! Pozdravljen mi!

Trudno nam postane oko ob tej krasoti, kadar to zremo z vedrih višav naših Karavank, polno nam je srce, omamljena nam je duša . . . Preveč za enkrat: kakor da nismo kos sprejeti tolike lepote v svojo dušo . . . Vse to pa je zopet naše, čisto naše, — ta najlepší, najdražji kos slovenske, jugoslovanske domovine, in s pesnikom neodrešene domovine goriške ji kličemo blagoslov z neba:

Ti osrečiti jo hoti,
Dneva ji pripelji žar!

(G r e g o r č i č.)

Kazalo.

Uvod	3
I. Koroška — nedeljiva celota?	4
II. Razni slovenski načrti in naše minimalne meje	9
III. Nemški načrti	24
IV. Mirovna konferenca in Celovška kotlina	29
V. Gorenja in Spodnja Koroška — Celovec in Beljak	36
VI. Slovenski Rož	46

Kazalo.

3	Uvod
4	I. Koroška — nedeljiva celota
9	II. Razni slovenski narci in nase mize
24	III. Nemški narci
29	IV. Mirovna kolerenca in Celovška kolina
36	V. Gorenja in spodnja Koroška — Celovec in Beljak
40	VI. Slovenski Raz

Tiskovne pomote.

Na str. 3. ima odpasti 4. odstavek: »Toda, koliko itd.«

Na str. 11.: Spitzegel mesto Spitzkegel.

Na str. 22.: prebolena mesto preboljena.

Na str. 28. (23. vrsta): ki ga poseda, — mesto ki ga poda.

Na str. 49. (9. vrsta): naselniki mesto nasledniki.

Na str. 50. (13. vrsta): **jo** mesto to.

Nebistvene druge pomote in ločila (vejice i. dr.) lahko vsakdo sam popravi.

Tiskovne pomote.

- Na str. 3. ima odstavci 4. odstavci: »To-
da koliko itd.«
  - Na str. 11.: Spitzkegel mesto Spitzkegel.
  - Na str. 22.: prebolena mesto preboljena.
  - Na str. 28. (23. vrsta): ki ga poseda. —
mesto ki ga pada.
  - Na str. 49. (9. vrsta): nasehnik mesto
nasehnik.
  - Na str. 50. (13. vrsta): jo mesto toj.
- Nebistvene druge pomote in locila
(veice i. dr.) lahko vsakdo sam po-
pravi.

V zalogi je še istega avtorja knjižica

Golica in Kadilnikova koča.

Potopisne in zgodovinske črtice.
Spisal dr. Jos. C. Oblak.

Knjižica je bila od vseh slovenskih listov jako laskavo ocenjena. V njej se popisuje obsežni razgled z Golice po slovenskem Korotanu, ki se z njenega vrha najlepše pregleda.

Prodaja se tudi v korist „Slov. planinskega društva“.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIČNICA

00000465050

